

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta

29.4.2005

Oikeusministeriö

PL 25
00023 Valtioneuvosto

Viite 2/62/2005 OM/KPO

Asia **Oikeusministeriön kansallinen ohjelma väkivallan vähentämiseksi
Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan lausunto**

Hyväksytty tasa-arvoasiain neuvottelukunnan kokouksessa 2/2005 29.4.2005.

Rikoksantorjuntaneuvoston mietinnössä on ensisijaisesti keskitytty vakavaan väkivaltaan. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta (TANE) korostaa kuitenkin kaikenasteisen väkivallan tuomittavuutta. On tärkeää, että suomalainen yhteiskunta viestittää ottavansa vakavasti jokaisen väkivallanteon tapahtumapaikkaan, uhrin ja tekijän suhteeseen tai muuhun ulkopuoliseen seikkaan katsomatta.

Erityisesti naisiin kohdistuvan väkivallan osalta on vaikea määritellä missä vaiheessa väkivalta on vakavaa. Tyypillistä juuri naisiin kohdistuvalle väkivallalle on kierre, joka alkaa esimerkiksi toisen kontrolloinnilla, henkisellä mitätöinnillä ja yltyy fyysiseksi väkivallaksi, joka raaistuu vuosien kuluessa. Lopputuloksena voi olla uhrin kuolema, tai tekijän kuolema, sillä tutkitusti miehensä taposta tai murhasta tuomitut naiset ovat pääosin pitkän parisuhdeväkivallan uhreja.

Seuraavaan on tehtävänannon mukaisesti listattu tasa-arvoasiain neuvottelukunnan priorisoimat teemat koskien kansallista ohjelmaa väkivallan vähentämiseksi.

1 Naisuhritutkimus

Hallituksen tasa-arvo-ohjelmaan sisältyy naisiin kohdistuvan väkivallan 1997 tehdyn uhritutkimuksen uusiminen vuonna 2005. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta korostaa tämän uhritutkimuksen toteuttamisen tärkeyttä. Kansainväliseen naisuhritutkimukseen osallistumista pidetään myös tärkeänä, mutta kansallinen tutkimus tulee priorisoida.

2 Uhrin syyllistäminen

TANE toteaa, että uhrin syyllistäminen ei ole hyväksyttävää. Mietinnössä esitetään kuitenkin useaan otteeseen uhrin selkeästi syyllistäviä piirteitä. Väkivallan näkeminen tekijän ja uhrin vuorovaikutustilanteena tekee uhrista osasyllisen häneen kohdistuneeseen väkivaltaan. TANE haluaa kiinnittää huomion uhrin syyllistämiseen erityisesti lähisuhteissa tapahtuvassa väkivallassa ja seksuaalisessa väkivallassa sillä esimerkiksi raiskauksen uhria on perinteisesti syyllistetty raiskauksesta. Esimerkiksi poliisien ammattitaito tällaisten uhrin kohtaamisessa on kehittynyt viimeisen vuosikymmen aikana, joten vanhakantaisia, uhrin syyllistäviä viestejä ei saa missään nimessä antaa.

On kannatettavaa, että poliisi auttaa ja neuvoo väkivallan uhrin hakemaan tarvittavaa apua ja väkivallan uhkaa kokevaa autetaan tekemään turvasuunnitelma väkivaltatilanteiden varalle. Tästä on kuitenkin pidettävä erillään naisiin kohdistuvan väkivallan uhrin ohjeistaminen tulevien väkivaltatilanteiden välttämiseksi. TANE haluaa korostaa, että naisiin kohdistuvan väkivallan erityispiirteisiin kuuluu uhrin elämänpiirin kaventuminen, kun hän yrittää välttää yleensä kotiloissa tapahtuvia pahoinpitelyitä oman käytöksensä muuttamisella. Lähisuhteissa tapahtuva väkivalta ei ole vain yksittäisiä iskuja ja potkuja vaan henkisen ja fyysisen väkivallan kierre sekä vallan väärinkäyttöä, jolla väkivallan tekijä pyrkii läheisensä alistamiseen.

3 Tekijän vastuuttaminen

TANE katsoo, että väkivallan esiintymistä ei voida selittää turhautumisella, alkoholilla, testosteronituotannolla tai esimerkiksi tekijän ja uhrin vuorovaikutuksella. Tällaisilla selitysmalleilla siirretään huomio pois väkivallan tekijästä ja syy väkivaltaiseen käyttäytymiseen nähdään jossain muualla. Tekijän vastuuttaminen on oleellinen osa erityisesti naisiin kohdistuvan väkivallan näkyväksi tekemistä. Lähisuhteissa tapahtuvat väkivallan teot ovat tekijän tietoista ja tarkoin kontrolloimaa toimintaa, jota ei voida kestävästi selittää siten, että tekijä olisi hormonituotantonsa, päihteiden käyttönsä tai kehojen vuorovaikutustaitojensa uhri. Tekijän vastuuttaminen hänen väkivaltaisesta käytöksestään on avain tehokkaaseen puuttumiseen sekä uhrin ja tekijän auttamiseen väkivallasta vapaaksi. Väkivallan käyttö on opittua käyttäytymistä ja sen voi myös oppia pois.

4 Sovittelu

Sovittelu voi tulla kysymykseen, mikäli osapuolet ovat tasavertaisia keskenään. Tässä yhteydessä TANE haluaa ottaa varsin painokkaasti esiin naisiin kohdistuvan väkivallan erityispiirteet verrattuna muuhun väkivaltaan. Jopa vuosikymmeniä jatkunut väkivallan kierre, vallan väärinkäyttö ja alistaminen asettavat uhrin ja tekijän usein niin eriarvoiseen asemaan, että sovittelu ei tee oikeutta uhrille vaan pikemminkin palvelee väkivallan tekijän motiiveja. Mietinnössä esitettyä suositusta sovittelun ja restoratiivisen (korjaavan) oikeuden tukemisesta lähisuhdeväkivaltatapauksissa ei siten voida pitää TANE:n näkökulmasta kannatettavana.

5 Lievä pahoinpitely ja asianomistajarikos

Kuten mietinnöstä ilmenee, tiedetään poliisin kirjaavan lähisuhteissa tapahtuneita väkivallantekoja usein lieviksi pahoinpitelyiksi vaikkakin rikoslain mukaan normaalin pahoinpitelyn tunnusmerkistö saattaisi täyttyä. Lievissä pahoinpitelyissä uhri voi itse päättää haluaako hän pahoinpitelyn tutkittavaksi. Lisäksi katsottaessa lievän pahoinpitelyn tunnusmerkistöä käy ilmi, että väkivallan teon

on oltava kokonaisuutena arvioiden vähäinen. Lähisuhteissa tapahtuvassa väkivallassa on yleensä kysymys väkivallan kierteestä, vallan väärinkäytöstä ja toisen elämän kontrolloinnista. Lähisuhdeväkivallan tiedetään raastuvan ajan myötä eikä se yleensä lopu ilman ulkopuolista interventiota. Tarkasteltaessa väkivallan tekoja jatkumona, eikä yksittäisinä pahoinpitelyinä, huomataan, että lähisuhteissa tapahtuvat pahoinpitelyt eivät yleensä ole kokonaisuutena arvioiden vähäisiä, eivätkä siten sovi lievän pahoinpitelyn tunnusmerkistöön.

TANE katsoo, että poliisiin tulee systemaattisesti toteuttaa esitutkinta ja antaa syyttäjän tehdä päätökset pahoinpitelyn asteesta. Näin uhrille ei anneta päätösvaltaa ja vastuuta pahoinpitelyn eteenpäin viemisestä. Samalla yhteiskunnan taholta annetaan viesti, että pahoinpitely lähisuhteissa ja yksityisellä paikalla on rikos, eikä sitä paineta villaisella.

6 Väkivallan katkaisuhjelmat

TANE ehdottaa, että väkivallan tekijään kohdistuva väkivallan katkaisuhjelma on syytä ottaa osaksi rikosseuraamusjärjestelmää erityisesti naisiin kohdistuvan väkivallan ja seksuaalisen väkivallan yhteydessä. Väkivallan katkaisuhjelmien vaikuttavuustutkimuksesta ei olla saatu vielä tieteellistä näyttöä niiden suuresta onnistumisprosentista, mutta on syytä kehittää ja seurata joitakin onnistuneilta näyttäviä käytäntöjä, kuten esimerkiksi Kuopion Niuvanniemen vankilassa käytettävää seksuaalirikollisille tarkoitettua toimintaohjelmaa sekä Espoossa kehitettyä paikallista yhteistyötä Lyömättömän linjan ja viranomaisten välillä väkivaltaa lähisuhteissaan käyttäneille miehille.

On kuitenkin olennaista, että tekijän sitoutuminen väkivallan katkaisuhjelmaan ei saa korvata teosta määrättävää tuomiota. Väkivaltaa harjoittaneen henkilön sitouttaminen katkaisuhjelmaan on yhteiskunnan turvallisuutta lisäävä toimenpide ja uusintarikollisuuden ehkäisymuotona erittäin kannatettava. Näin voidaan viestittää, että väkivalta on opittua käyttäytymistä ja sen voi myös oppia pois.

7 Ammatillinen koulutus ja viranomaisyhteistyö

Moniammatillinen viranomaisyhteistyö väkivallan vastaisessa työssä on TANE:n näkökulmasta erittäin kannatettavaa. Niin poliisien, sairaalahenkilökunnan kuin sosiaaliviranomaisten on saatava ammatillisessa koulutuksessaan selkeät toimintaohjeet naisiin kohdistuvan väkivallan ja seksuaalisen väkivallan kohtaamiseksi. Myös paikallisten väkivallan ehkäisyprojektien tuloksia tulee hyödyntää laajemmin kuntatasolla. Erinomaisena työkaluna voidaan hyödyntää esimerkiksi sosiaali- ja terveysministeriön julkaisemaa Kenelle lyönnit kuuluvat? Kuntaopas pari- ja lähisuhdeväkivallan ehkäisytyöhön -julkaisua. Lisäksi työnohjausta sekä turva- ja tukiverkostoa niin auttajalle kuin autettavalle on kehitettävä.

8 Lapset ja nuoret

TANE kannattaa mietinnössä esitettyä varhaista puuttumista lapsessa tai nuorella havaittavaan oireiluun ja väkivallattomien ongelmanratkaisukeinojen opettamista lapsille, erityisesti pojille. Mietinnössä todetaan, että lasten ja nuorten väkivalta on yleensä lievää ja se kohdistuu ikätovereihin. TANE korostaa, että puhuttaessa lapsista tai nuorista häivytetään sukupuolittuneet erityispiirteet tyttöjen ja poikien välillä. Tytöt ja pojat kohtaavat varsin erilaista väkivaltaa, sukupuolista

häirintää ja ahdistelua. Esimerkkinä tyttöjen ja poikien kohtaaman väkivallan eroista TANE mainitsee tyttöjen raiskaukset, joissa tekijänä tai tekijöinä on vanhemmat pojat.

Myös sukupuolinen ja sukupuoleen perustuva häirintä tulee nostaa esiin puhuttaessa lapsiin ja nuoriin kohdistuvasta väkivallasta. Mikäli sukupuoleen perustavaan häirintää halutaan puuttua, on ilmiöstä keskusteltava sen oikealla nimellä. Kun asialle annetaan nimi, tulee ongelmasta näkyvä eikä silmien ummistaminen enää onnistu. Asian käsittelystä on silloin otettava vastuu.

Erityisesti pojille tulee opettaa väkivallattomien ongelmanratkaisukeinojen käyttöä. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta kysyykin, mikä on väkivaltaan myönteisesti suhtautuvien vapaa-ajan harrastusten vaikutus nuorten oppimiin käyttäytymismalleihin? Esimerkiksi jääkiekon pelityyli on raaistunut viimeisen vuosikymmenen aikana huomattavasti ja ammattilaissarjoista tutut nyrkkitappelut ovat jo arkipäivää monissa junioripeleissä.

Median vaikutusta tyttöjen ja poikien käsitykseen sukupuolirooleista, väkivallasta ja erityisesti näiden vaikutusta riskiryhmässä oleviin nuoriin on TANE:n mielestä korostettava mietinnön nykyistä muotoilua painokkaammin. Erityisesti väkivaltaa tai pornografisia viitteitä sisältävien televisio-ohjelmien, pelien ja mainoksien mahdollinen vaikutus lasten ja nuorten kehitykseen on syytä ottaa vakavasti.

TANE kannattaa nuorten elämänhallinnan, vuorovaikutuskeinojen ja medialukutaidon tukemista sekä tähän keskittyvän koulutusmateriaalin kehittämistä. Lisäksi neuvottelukunta kannattaa lämpimästi mietinnössä esitettyä väkivallan vähentämiseen tähtäävän kasvatust materiaalin sisällyttämistä peruskoulun opetusohjelmaan. Myös seksuaalinen väkivalta ja väkivalta parisuhteessa tulee ottaa huomioon nuorille suunnatuissa kasvatust materiaaleissa. Lisäksi opettajainkoulutukseen tarvitaan tietoa sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta sekä tyttöjen ja poikien kohtaamasta väkivallasta.

Mietinnössä ehdotettua selvitystä lainsäädännön mahdollisuuksista säännellä mediassa esitettyä ihmiskuvaa pidetään kannatettavana. Esimerkiksi Norjan lainsäädännössä on jo 1970-luvulta ollut markkinointia sääntelevä laki, joka sisältää pykälän sukupuolten tasa-arvoa loukkaavasta markkinoinnista ja mainonnasta. Norjassa lain toteutumista valvova kuluttaja-asiamies on arvioinut sukupuolten tasa-arvoa käsittelevän pykälän toimivan tehokkaasti. Kansallisten toimien lisäksi Suomen hallituksen tulee myös aktiivisesti selvittää uusia lähestymistapoja mainonnan sääntelyyn niin EU:n sisällä kuin kansainvälisestikin.

Väkivallan ja pornografian kanssa flirttailevat viestit täyttävät median internetin, musiikkivideoiden, elokuvien, televisiosarjojen, lehtien ja muodin kautta. Usein kohderyhmänä ovat alaikäiset lapset ja nuoret. Mediassa esitettävien väkivaltaisten tai muuten stereotyyppisten roolimallien vaikutus varsinkin kehitysriskejä omaaviin lapsiin ja nuoriin on selkeä.

9 Vanhemmuus ja turvallinen koti

Lapsuuden väkivaltakokemukset ja kodin turvattomuus merkitsevät riskiä oppia väkivaltainen käyttäytyminen. TANE kannattaa mietinnössä esitettyä vanhemmille suunnattua koulutusta, jossa annetaan tietoutta vanhemmuuden merkityksestä lapsen väkivallattomalle kehitykselle ja kasvuille. Lisäksi on korostettava vanhempien ja päiväkodin / koulun yhteistyön merkitystä. Neuvottelukunta kannattaa vanhemmuuden ja kasvattamisen tukemista ja haluaa nostaa esiin aktiivisen isyyden merkityksen lasten väkivallattomaksi kasvussa. TANE kuitenkin muistuttaa, että mietinnössä mai-

nitut perhekeskeiset työskentelytavat eivät saa tapahtua naisiin kohdistuvaan väkivaltaan puuttumisen kustannuksella.

10 Ympäristön suunnittelu

Rakennetun ympäristön suunnittelulla voidaan tehdä julkisia paikkoja, esimerkiksi puistoalueita, turvallisemmaksi ja vähentää otollisten väkivaltatilanteiden syntypaikkoja. Samalla lisätään erityisesti naisten ja lasten tunnetta elämänhallinnasta vähentyneen väkivallan pelon myötä.

11 Naisiin kohdistuva väkivalta

TANE kritisoi voimakkaasti mietinnössä useaan kertaan esiintyvää tapaa leimata naisiin kohdistuva väkivalta alemman sosiaaliluokan ryypiskelyväkivallaksi. Niin kotimaiset kuin lukuisat ulkomaisetkin tutkimukset osoittavat, että naisiin kohdistuvaan väkivaltaan syyllistyneissä on raivoraittiita, keskiverto kohtuukäyttäjiä sekä alkoholin suurkuluttajia. Mietinnön tausta-aineistona on käytetty tutkimusta poliisin henkirikostilastoista vuosilta 1998-2000 (Lehti, M. 2002). Poliisin tilastot ovat ongelmallisia tässä yhteydessä vähintäänkin kahdesta syystä. Ensinnäkin on tutkittu vain henkirikoksiin johtanutta väkivaltaa ja tästä vedetty johtopäätöksiä koskevaksi koko naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Toiseksi tiedetään, että naisiin kohdistuva väkivalta tulee vain harvoin poliisin tietoon. Huonompiosaisten yliedustus naisiin kohdistuvaa väkivaltaa käsittelevissä poliisitilastoissa selittyy pitkälti esimerkiksi asumismuodolla. On huomattavasti todennäköisempää, että kovaääninen pahoinpitely tulee naapurien tietoon kerrostalossa kuin esimerkiksi omakotitaloalueella. Myös perheen yhteiskunnallisen statuksen kasvaessa kasvavat myös uhrin pidäkkeet hakea apua lähisuhteissa häneen kohdistuvaan väkivaltaan. TANE haluaakin korostaa, että naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ei voida kytkeä kuuluvaksi tiettyyn yhteiskuntaluokkaan tai alkoholin käyttöön.

Poliisin tulee yhtenäistää käytäntöjään myös naisiin kohdistuvan väkivallan osalta ja pyrkiä puuttumaan havaittaviin riskitilanteisiin jo ennakolta. Lähisuhteissa tapahtuvien väkivallan tekojen hahmottaminen yksittäisten iskujen ja potkujen sijaan alati kehittyväksi väkivallan kierteeksi auttaa myös viranomaisia havaitsemaan ennakoitavia riskitilanteita. Myös ilmoituskynnyksen alentamiseen on aktiivisesti pyrittävä erityisesti naisiin kohdistuvan väkivallan ja seksuaalisen väkivallan osalta.

TANE kannattaa suositusta terveydenhuollon välineiden kehittämisestä pahoinpitelytapauksien, erityisesti naisiin kohdistuvan väkivallan tunnistamiseksi. Esimerkiksi pahoinpitely- ja kehonkartalomakkeiden yleistyminen valtakunnalliseksi käytännöksi on erittäin suositeltavaa. Näin pystytään tehostamaan väkivallan tunnistamista ja siihen puuttumista.

Pidetään kannatettavana, että naisten väkivaltakuolemat pyritään puolittamaan nykyisestä lähi vuosien kuluessa. Kuten mietinnössä esitetään, tulee kiinnittää huomiota myös ampuma-aseiden hallussapitoon. Kannatetaan esitystä, että poliisi johdonmukaisesti pitäytyy aseenkantoluvan myöntämisestä väkivaltaiseksi tiedetyille tai alkoholiongelmaiselle. Aseenkantolupa tulee peruuttaa, mikäli luvan haltija syyllistyy väkivaltarikokseen tai alkoholisoituu. Voimassa oleva laki edellyttää näitä toimia ja poliisin kuuluisi toteuttaa lain säännöksiä tehokkaasti.

TANE nostaa esiin myös maahanmuuttajanaisten kokeman väkivallan. Lähisuhteissaan väkivaltaa kokeneiden maahanmuuttajanaisten asemaa on parannettava. Erityiset strategiat, joilla tähdätään viranomaisavun saamisen tehostamiseen ja avun hakukynnyksen madaltamiseen ovat välttämät-

tömiä. Lisäksi maahanmuuttajanaisten oleskelulupajärjestelmää on kehitettävä siten, että naiset voivat ilmoittaa heihin lähisuhteissa kohdistuvasta väkivallasta ilman pelkoa oleskeluluvan menetyksestä ja karkotuksesta.

TANE kannattaa mietinnössä esitettyä suositusta selvitystyön tekemisestä (rikos)lainsäädännön korjaamisesta naisiin kohdistuvan väkivallan paremmin tunnistavaksi ja tunnustavaksi. Lähisuhteissa tapahtuva väkivalta voi erityispiirteittensä vuoksi kuulua esimerkiksi törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistöön ja tietoa ulkomaisten oikeusjärjestelmien hyvistä käytännöistä, kuten Ruotsin lainsäädännön naisrauhasta tulee hankkia selvitystyön pohjaksi.

Mietinnössä puhutaan median vaikutuksesta väkivallan arkipäiväistymiseen. Ongelmana nähdään asiallisten faktatietojenkin kohdalla väkivaltaongelman ylikorostuneisuus, joka liioittelee väkivallan yleisyyttä. Mietinnössä esimerkiksi on otettu naisiin kohdistuva väkivalta. TANE haluaa muistuttaa, että naisiin kohdistuvasta väkivallasta on vasta viime vuosina alettu puhua avoimemmin. Se, että naisiin kohdistuva väkivalta tehdään näkyväksi yhteiskunnan joka sektorilla, on ehdoton edellytys tehokkaaseen puuttumiseen, väkivallan katkaisuun ja uhrien auttamiseen.

12 Seksuaalinen väkivalta

TANE pitää kannatettavana, että raiskauksesta ja muusta seksuaalisesta väkivallasta kehitetään valistusta ja koulutusta. Erityisesti koulutusta on suunnattava nuoriin sekä heitä ammatissaan kohtaaviin aikuisiin kuten opettajiin, nuoriso-ohjaajiin, terveydenhoitajiin ja kuraattoreihin. Raiskaukseen liittyviä uhria syyllistäviä myyttisiä käsityksiä on aktiivisesti purettava ja puheeksi ottamisen kynnyistä madallettava. Sekä tytöille että pojille suunnattu ennaltaehkäisevä valistus ja koulutus on paras mahdollinen tapa vaikuttaa nuorten asenteiden muuttumiseen ja ennen kaikkea raiskaustilanteen tunnistamiseen. Kokemuksia raiskausta käsittelevästä ennaltaehkäisevästä työstä sekä siihen liittyvästä materiaalista on ainakin Raiskauskriisikeskus Tukinlaisella sekä Helsingin Tyttöjen talolla.

Myös rangaistaviksi säädetyistä alaikäisen seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja seksipalvelujen ostamisesta nuorelta on tiedotettava yleisemmin yhteiskunnassa.

13 Turvakodit ja auttavat puhelimet

TANE huomauttaa, että mietinnössä esitetty turvakotiverkoston kattavuuden selvittäminen ei ole riittävä toimenpide. Aktiivisiin, turvakotiverkoston parantaviin toimiin on pikimmiten ryhdyttävä, sillä verkosto tiedetään jo nyt varsin riittämättömäksi. Lisäksi niin turvakotien kuin auttavien puhelimiensa rahoitus on turvattava. Uhreille suunnatut auttavat puhelimet on saatava jatkuvarahoitukseksi ja palvelun maksuttomuus on turvattava.

14 Väkivaltainstituutin perustaminen

TANE ehdottaa, että väkivaltainstituutti perustetaan joko oikeusministeriöön tai sisäasiainministeriöön. Tällöin on kuitenkin huolehdittava siitä, että väkivaltainstituutissa on vahvasti edustettuna sukupuolten tasa-arvon asiantuntijoita varsinkin naisiin kohdistuvan väkivallan ja seksuaalisen väkivallan erityispiirteiden ymmärtämiseksi. Mikäli naisiin kohdistuvalle väkivallalle perustetaan

oma erillinen yksikkö, tämä on sijoitettava hallituksen tasa-arvoyksikön yhteyteen, jolloin muun muassa moniammatillisen yhteistyön koordinointi on helpompaa.

Puheenjohtaja

Sirkka-Liisa Anttila

Pääsihteeri

Hannele Varsa